(klizmą), butelio kamščio užspaudimo mechanizmo fragmentą, 2 žibintuvėlio detales, izoliuotų laidų fragmentų ir dviejų ąsočių šukes. Bunkerio įrangos architektūrines geležines detales reprezentuoja tik 5 durų vyrių detalės ir už bunkerio ribų aptiktas numestas „dingusios“ krosnelės kamino stogelis.

Masinė medžiaga, aptikta bunkeryje ir jo aplinkoje, taip pat negausi. Perkasų ribose surastos tik 77 vinys, už perkasų ribų – 33. Perkasose 4 ir 5, ties įėjimu į bunkerį surinkti 29 langų stiklo fragmentai. Panašu, kad pagrindinės patalpos įėjimo duryse buvo nedidelis įstiklintas langelis. Taip pat bunkeryje aptikta stiklinių butelių duženų – 3 kakleliai, 4 dugnai ir 16 sienelių fragmentų.

Taigi, atlikus archeologinius tyrimus pavyko konstatuoti esminius dviejų patalpų atviro žeminės tipo vadavietės konstrukcinius ypatumus, aplinkoje surinkti radiniai atskleidė tragiškų 1949 m. sausio 26 d. ankstaus ryto įvykių eigą. Nelygi kova tetruko apie 3 minutes. Netikėtai užklupti partizanai atviro tipo žeminės gynybiniais įrenginiais – pylimais ir apkasu pasinaudoti nespėjo. Iš bunkerio apskritai nebuvo šaudoma, čia nerasta iššautų šovinių tūtelių. Partizanai tiesiog bandė trauktis atsišaudydami nedidelėmis grupėmis arba pavieniui bandydami, kaip tuo metu atrodė, įmanomas pasitraukimo kryptis. Tačiau mažiausiai 2 apsupties žiedai (radiniai rodo tik šaudžiusių šaulių pozicijas), taip pat kryžminė ugnis iš P, PR ir R pusių išsigelbėti nepaliko jokių galimybių.

7 pav. Pistoleto TT šovinių dėtuvė. G. Vėliaus nuotr.

Fig. 7. A TT pistol magazine.

The Headquarters Bunker of the Vytautas Tactical Zone Kazimieraitis Provincial Force, Dainava District

The headquarters bunker of the Vytautas Tactical Zone (Kazimieraitis Provincial Force, Dainava District) was created by Lithuania's post-war partisans in Palkabalis Forest, 2.9 km to the NW of Palkabalis village (Varėna District) (Fig. 1). On 26 January 1949, ten partisans died, all in this bunker, in a battle with an operative group of the Varėna County MGB Section.

Six trenches (a total of 62.19 m^2) were excavated at the bunker site and in its immediate vicinity (Fig. 2). All of the metal artefacts in 3.8 ha were collected with the help of metal detectors. In all, 583 of the small finds should be associated to the use of the bunker and the assault on it (Figs. 3–7). It was established that the bunker was a free-standing underground structure protected on the N side by a defensive trench and parapets. The partisan headquarters had two rooms: one 4 x 3 (12 m^2) and another 2 x 1.5 m (3 m^2). The wooden walls consisted of horizontal planks behind vertical uprights. Based on the discovered ammunition, the course of the assault on the bunker was recreated and the location where at least four of the partisans died identified.

Vytautas Vingis

Spėjama Paaliosės I Pasaulinio karo karių kapinių vieta

2016 m. Paaliosės kaime (Elektrėnų sav., Kazokiškių sen.), spėjamų I Pasaulinio karo karių kapinių vietoje vykdyti archeologiniai žvalgomieji tyrimai. Jų metu buvo ištirtos 2

5x2 m perkasos (iš viso 20 m^2). Kapinės yra į PR nuo kelių Paaliosė–Medžiotai ir Paaliosė–Zabarija sankryžos, 600 m į V nuo Neries kairiojo kranto (1 pav.). Tai 50x20 m dydžio, iki 0,8 m aukščio žemių pylimais apjuostas plotas, šiuo metu apaugęs jaunais medžiais. Š dalyje per jį eina 0,4 kv. elektros oro linija. Jokių išorinių požymių, kad pylimais apribotame plote yra kapai, nesimato. Iki XX a. 3 dešimtmečio topografiniuose žemėlapiuose šioje vietoje kapinės nežymimos, o vėliau atsiranda kapinių ženklas, todėl darytina prielaida, kad kapinės čia įkurtos XX a. 2 dešimtmetyje.

Perkasos 1 P dalyje, 20–30 cm gylyje išryškėjo 1 m ilgio, 55 cm pločio dėmės 1 kontūras. Dėmėje aptiktas fragmentuotas žmogaus skeletas. Kaulai sudėti į duobę neanatomine tvarka, t. y. užkasti, kai jau buvo suirę organiniai audiniai (2 pav.). Atlikus skeleto dalių antropologinę analizę, nustatyta, kad palaikai gali būti vieno žmogaus. Tarp skeleto dalių rastuose žandikaulių fragmentuose rasti keli dantys su sidabro amalgamos plombomis (identifikuota padarius *fluorescencinę* analizę kiekybiniam elementų dalelių nustatymui). Kadangi tokios plombos naudotos ilgą laikotarpį (daugiau kaip 150 metų) ir nėra jų sudėties palyginamosios medžiagos – tikslus jų pagaminimo laikas neidentifikuotas. Mirusysis buvo 25–30 m. vyras. Taip pat perkasoje 1 virš antrinių palaidojimų buvo aptikta diržo sagtelė ir 9 titnaginiai radiniai (titnaginės skeltės ir nuoskalos).

Perkasoje 2 15–30 cm gylyje fiksuotos dvi dėmės. Preparuojant dėmę 1 aptiktas karsto kontūras, tačiau įgilinus dėmę skeleto neaptikta, maždaug 1,2 m gylyje pasiektas įžemis. Dėmėje rastas dešinės pusės smilkinkaulio fragmentas su perimortaline lūžio linija bei kelios skeleto dalys (šonkauliai, slanksteliai, pirštakauliai). Preparuojant dėmę 2, 35 cm gylyje atsidengė dviejų medinių karstų kontūrai. Viename jų 1 m gylyje buvo aptiktas karsto dugnas (3 pav.), tačiau palaikai jame nerasti, tik kelios skeleto dalys (šonkauliai, slanksteliai, pirštakauliai). Perkasoje 2 rastas geležinis šaukštas, 2 titnaginiai radiniai (skeltė, nuoskala), demėje 1 aptikta šovinio tūta – 7,62 mm nuo rusiško „Mosino“ šautuvo. Šautuvas naudotas I ir II pasaulinių karų metais, tačiau būtent šią tūtą dėl kai kurių ypatumų galima skirti I Pasauliniam karui (identifikavo M. Vitkūnas).

Tyrimų metu aptikta antrinių palaidojimų (kaulų užkasimo vietos) bei masinio kapo fragmentas. Surinkus visą medžiagą nustatyta (J. Kozakaitė), kad tyrimų metu aptikti dviejų asmenų palaikai (25–30 m. ir 17–25 m.). Masinėje kapavietėje fiksuota 3 karstų eilė, tačiau karstuose palaikų nerasta. Galima manyti, kad palaikai buvo perlaidoti arba iškasti vykdant nesankcionuotus kapavietės kasinėjimus. Pagal

1 pav. Tyrimų vietos situacijos planas:
1 – tirtos perkasos. V. Vingio brėž.

Fig. 1. Situation plan of the excavated areas:
1 – excavated trenches.

2 pav. Perkasoje 1 preparuota dėmė 1 iš V. V. Vingio nuotr.

Fig. 2. Stain 1 exposed in trench 1, as seen from the W.

kapų pobūdį (masinė kapavietė mirusiuosius palaidojant karstuose), aptiktą šovinio tūtą, dantų plombas keliama prielaida, kad tai buvo I arba II pasaulinių karų metu žuvusių karių palaidojimo vieta. Tyrimų metu aptikti titnaginiai radiniai rodo, kad čia galėjo būti paleolito–mezolito laikotarpio stovyklavietė ar gamybos vieta, kuri, ko gero, suardyta XX a. kasant pylimus aplink tirtą teritoriją ir laidojant mirusiuosius. Bet kokiu atveju vieta išlieka potenciali akmens amžiaus paminklų paieškoms.

The Conjectured Location of a First World War Military Cemetery in Paaliosė

In 2016, a field evaluation (two 5 x 2 x 5 m trenches (20 m^2)) were excavated at the conjectured site of a First World War military cemetery in the village of Paaliosė (Elektrėnai Municipality) (Fig. 1). In trench 1, a fragmentary, disarticulated skeleton of a 25–30 year-old indi-

3 pav. Perkasoje 2 aptiktas karsto dugnas iš V. V. Vingio nuotr.

Fig. 3. The coffin bottom discovered in trench 2, as seen from the W.

vidual was discovered (Fig. 2). Several teeth with amalgam fillings were found in the mandible fragments among the parts of the skeleton. The contours of three coffins were recorded in trench 2, but only several skeleton parts were found (Fig. 3). Assumption has been proposed that this was the burial site of fallen First or Second World War soldiers.

Manvydas Vitkūnas, Paulius Bugys, Andrius Černiauskas

Žvalgymai Belmonto miške Vilniuje

2016 m. gegužę Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Karo mokslų instituto Karo istorijos centras atliko Vilniuje, Belmonto ir Srovės gatvėse (Belmonto miške) archeologinius išlikusių II Pasaulinio karo lauko fortifikacijos įrenginių (neregistriniai objektai) žvalgymus. Jie vyko dviejose miško, esančio Pavilnių regioninio parko teritorijoje, vietose. Miško P dalyje, arčiau Belmonto gatvės, žvalgytos spėjamos Vokietijos pajėgų priešlėktuvinės gynybos pozicijos (4 apkasai bei tarpai tarp jų, žvalgytas apie 1500 m^2 plotas). Centrinėje ir V miško dalyse, arčiau Srovės gatvės, žvalgyta viena iš keliolikos šiame miške esančių gynybinių tranšėjų (žvalgytas apie 1200 m^2 plotas). Iš viso žvalgytas daugmaž 2700 m^2 plotas.

II Pasaulinio karo lauko fortifikacijos įrenginių, esančių Belmonto miške, tyrimai pradėti dar 2013 m., kai į Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos Karo mokslų instituto Karo istorijos centrą kreipėsi II Pasaulinio karo istorijos tyrinėtojai Karolis Mickevičius ir Gintautas Šironas. K. Mickevičiaus vadovaujama leidykla „Briedis“ leidžia nemažai knygų apie Antrąjį pasaulinį karą. Renkant medžiagą buvo nagrinėjami dokumentai iš kelių archyvų: NARA (*The National Archives and Records Administration*, JAV), ЦАМО (*Центральный архив Министерства обороны РФ*; Rusijos Federacija), BA–MA (*Bundesarchiv–Militärarchiv,* Vokietijos Federacinė Respublika) ir LCVA. Taip pat renkami liudininkų pasakojimai bei atsiminimai, analizuojami istorikų darbai.

1944 m. kovą Vilnius vokiečių karinės administracijos sprendimu turėjo būti fortifikuotas, parengtas gynybai ir intensyviai ginamas. 1944 m. liepą Vilniuje ir jo prieigose vyko mūšiai, apie kuriuos išliko daug įdomios ir dažnai prieštaringos informacijos. Kovos plačiai nagrinėtos istorikų, per kelis pastaruosius metus pasirodė šiai temai skirtų specialių studijų. Bet įvairiuose šaltiniuose dažnai pateikiami labai nevienodi duomenys apie kovojusių šalių pajėgas, naudotą taktiką, vaidmenį kovose dėl Vilniaus ir patirtus nuostolius. Vienas iš istorinius duomenis papildančių šaltinių, taip pat – rašytinių šaltinių, įvykių amžininkų liudijimus leidžiančių patikrinti būdų yra archeologiniai tyrimai. Jie ypač aktualūs, kai kalbama apie puolimo kryptis, vienoje ar kitoje konkrečioje vietoje vykusias kovas, jų intensyvumą, naudotą ginkluotę.

Iki šių dienų išliko dalis Vilniaus gynybinio žiedo lauko fortifikacijos elementų – tranšėjų, apkasų. Šie lauko fortifikacijos įrenginiai daugiausia aptinkami miškingose Vilniaus miesto R dalies vietose. Tai N.101–103, N.110–112, N.116–119, N.123–125 atsparos taškai ar jų fragmentai. Iki mūsų dienų šie lauko fortifikacijos įrenginiai išliko tik iš dalies, daugiausia miškuose. Daug jų sunaikinta arba apnaikinta atliekant miško kirtimo ir sodinimo darbus, vykstant statyboms, tiesiant gatves ir įvairias komunikacijas. Tiksliau identifikuoti gynybinių įtvirtinimų vietas padeda NARA archyve sau-